

מסכת עבודה זרה דף כה

לא תתייחד אשה עמהם. במאי עסקינן? אילימא בחד, דכוותה גבי ישראל מי שרי? והתנן: לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים!

אלא בתלתא, דכוותה גבי ישראל בפרוצים מי שרי? והתנן: אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, ואמר רב יהודה אמר שמואל: לא שנו אלא בכשרים, אבל בפרוצים אפילו עשרה נמי לא, מעשה היה והוציאוה עשרה במטה! לא צריכא - באשתו עמו, עובד כוכבים אין אשתו משמרתו, אבל ישראל אשתו משמרתו. ותיפוק ליה משום שפיכות דמים! א"ר ירמיה: באשה חשובה עסקינן, דמירתתי מינה; רב אידי אמר: אשה כלי זינה עליה. מאי בינייהו? איכא בינייהו: אשה חשובה בין אנשים ושאינה חשובה בין הנשים. תניא כוותיה דרב אידי בר אבין: האשה אף על פי שהשלום עמה - לא תתייחד עמה, מפני שחשודין על העריות.

ייחוד אישה עם גוי

א. סיכום הסוגיה

המשנה אוסרת ייחוד אישה עם גוי. הגמרא מצמצמת את גבולות הדיון. ברור שאין מדובר בייחוד עם גוי בודד, שהרי בישראל אסור, בגוי לא כל שכן? הוא הדין לגבי מספר גברים, למרות שבישראל מותר להתייחד עם שלושה גברים (או שניים בעיר¹), הרי שלגויים יש דין 'פרוצים', שאיננו מתיר לאישה להישאר לבדה גם עם גברים רבים. לפיכך המסקנה היא שהדיון נסוב על ייחוד עם גוי כשאשתו עימו. זאת אסרה המשנה למרות שבישראל מותר. על כך מקשה הגמרא מדוע אין האיסור חל ממילא בשל חשש לשפיכות דמים. נחלקו אמוראים בדבר. תפקידן של האוקימתות שלהם, הוא להסביר כיצד ייתכן מצב בו קיים חשש של עריות ולא של שפיכות דמים. במהלך הדברים עלינו לברר האם החשש הוא מפני עבירת עריות בהסכמה או בכפייה. רבי ירמיה מעמיד ב'אישה חשובה', שמפחדים ממנה, לכן אין חשש להריגתה, אולם חשש עריות קיים, שמא תתפתה². ורב אידי אומר ש'אישה כלי זינה עליה'. הגמרא שואלת מהי הנפקא מינא בין הדעות, ולכאורה הדבר תמוה: קיים הבדל ברור: הרי רב ירמיה נזקק לאוקימתא כדי להסיר חשש שפיכות דמים, ורב אידי טען שכל אישה מוגנת מפניו. אמנם, שאלת הגמרא הראשונית על המשנה, הייתה למה לי להוסיף איסור משום עריות, ועל כן שאלת הגמרא נועדה לברר האם נשאר הבדל מעשי בין הדעות, שהרי סוף סוף המשנה אסרה משום עריות³.

¹ רש"י ד"ה אלא בתלתא.

² רש"י ד"ה באישה חשובה.

³ רש"י ד"ה מאי בינייהו.

ב. דעות האמוראים

רבי ירמיה מסביר שבאישה חשובה אין חשש שפיכות דמים. רב אידי סבור ש'אישה כלי זינה עליה'. ניתן להבין ביטוי זה בכמה צורות: מאחר שקיימת אפשרות לבוא עליה אין הורגים אותה⁴, או ש"מפני שאינה בעלת מלחמות ומריבות כאיש, מרחמים עליה"⁵. כלומר, לדעה הראשונה אישה שרב כוחה מוגנת מחשש שפיכות דמים. לפי זה החשש בעריות הוא פיתוי, שהרי מאונס יכולה היא להתגונן⁶. ולדעה השנייה עומדת לה יכולת להתחפש לגויה שאז לא יהרגוה. בירושלמי נאמר: "א"ר אמי: תיפתר בבריאה. א"ר אבין ואפילו תימר יכולה אשה להטמין את עצמה ולומר נכריה אני, ואין האיש יכול להטמין עצמו ולומר נכרי הוא"⁷.

ג. ביאור הנפקא מינה

רש"י מסביר שאישה חשובה בין האנשים ביאורו שאין דמה הפקר, ואישה חשובה בין הנשים הכוונה היא שהיא יפה. ההבדל בין הדעות יהיה במקרה של אישה חשובה בין האנשים אך לא חשובה בין הנשים. לרבי ירמיה אין כל חשש: לשפיכות דמים אין לחוש בהיותה חשובה, ולעריות לא, מכיוון שהיא מכוערת. לרב אידי אין חשש לשפיכות דמים, אולם חשש עריות תקף, כבכל אישה. על פירוש זה ישנן כמה וכמה קושיות:

1. קשה לפרש את הביטוי 'חשובה' כ'יפה'.
2. מדוע אין חשש כשאינה יפה, הרי "חביבה עליהן בהמתן של ישראל יותר מנשותיהן"⁸, וכיצד לא תהיה 'חביבה' עליהם מכוערת? ומציעים בעלי התוספות שאולי לא יטרחו לאנסה⁹.
3. מעולם לא שמענו ששבויה מכוערת מותרת לכהונה בהנחה שלא נאנסה.
4. הניסוח של הגמרא "ושאינה חשובה בין הנשים", מורה שמדובר בשתי אוקימתות שונות ולא בשני תנאים לאותה אוקימתא¹⁰.
5. הנפקא מינה לפי רש"י היא בחשש עריות. הנושא היה שפיכות דמים. 'איכא בינייהו' אמור להציע נפקא מינה בנושא הנידון.
6. המשפט, 'חשובה בין האנשים' מיותר לפירוש זה.
7. מדוע לא אמרו במפורש: 'בכעורה'¹¹?

⁴ רש"י ד"ה איכא בינייהו.

⁵ תוספות ד"ה איכא בינייהו.

⁶ תוספות כאן.

⁷ תלמוד ירושלמי מסכת עבודה זרה פרק ב הלכה א.

⁸ מסכת עבודה זרה דף כב עמוד ב.

⁹ לכאורה תמוה, שכבר הבאנו שרש"י חושש לפיתוי. הרמב"ן הציע שמדובר בזקנה, וגוים מעדיפים בהמה על פני זקנה.

¹⁰ תוספות ד"ה איכא בינייהו. לגבי הקושיה האחרונה, מסתבר שרש"י פשוט לא גרס את האות ש' ממנה מקשים בעלי התוספות.

¹¹ הקושיות האחרונות מופיעות בריטב"א.

נציג שורה של הסברים נוספים:

הדעה	הנפקא מינא	רבי ירמיה	רב אידי	קושיה/הערה
2.רא"ש ותוספות פירוש ראשון	א. אישה חשובה בין האנשים.	אסורה בשל חשש עריות.	על אישה מרחמים. בחשובה מותרת. אף לעריות אין לחשוש כי מפחדים.	ולפיתוי פירוש זה אינו חושש.
	ב. שאינה חשובה – בין הנשים	אסורה בגלל חשש שפיכות דמים.	על אישה מרחמים. חשש עריות אין כי מיד כשיבוא גבר – תצא.	קשה: אפילו בתינוק חוששים שיהרגוהו, כל שכן אישה! ¹²
3.ירושלמי כמבואר בתוספות	א.חשובה=בריאא בין האנשים	אסורה בגלל חשש פיתוי ¹³ .	מותרת כיוון שמגנה על עצמה ולפיתוי אין לחשוש לפיתוי.	המחלוקת היא האם לחשוש לפיתוי.
	ב.חלשה בין הנשים	אסורה בגלל חשש שפיכות דמים.	מותרת כיוון שהיא בין הנשים. ולגבי שפיכות דמים – יכולה להתחפש	שיטת הר"ן היא שלרב אידי אין נשים נכריות רצחניות!
4.ברמב"ן	שאינה חשובה בין האנשים וחשובה בין הנשים	אסורה בגלל חשש שפיכות דמים.	על אישה מרחמים. חשש עריות אין כי בעלה עימה. אפשרות נוספת: "אשה צנועה ביותר דליכא למיחש שמא תפתה אחריהן כי יש לה שם גדול בין אנשים בצניעות" ¹⁴ .	הרמב"ן מקשה: לא נזכר שבעלה עימה, ומה המשמעות של חשובה בין הנשים? ¹⁵

ד. המסקנה להלכה

הטור מביא את מחלוקת הפרשנים:

"ולא תתייחד אשה עמהם אפי' הם רבים ונשותיהם עמהם... ופר"י דוקא באשה שאינה חשובה אבל אם היא חשובה וקרובה למלכות מותרת להתייחד שאין חוששין לא משום שפיכות דמים ולא משום ערוה. וכל אשה מותרת להתייחד בין הנכריות. ורש"י פי' דכל

אשה אסורה להתייחד עם האנשים משום ערוה¹⁶". על כך הגיב רבי יוסף קארו:

"פסק הרא"ש (סי' ג) הלכה כרב אידי משום דתניא כוותיה. נמצא דלפירוש רש"י כל אשה אסורה להתייחד עם האנשים כרב אידי, דאפילו בקרובה למלכות ומכוערת חייש לערוה. ודין יחוד עם הנשים לא נזכר בדברי רש"י, ומשמע דמישראל שרי מהטעם שכתבו

¹² תוספות הר"ש.

¹³ "ואו אינם יראים מלאונסה כי הם סומכים על זה מתוך תוקף יצרם שתסתיר הדבר שלא תתפרסם קלונה" (תוספות הרא"ש)

¹⁴ תוספות רי"ד.

¹⁵ ולדרכו של התוספות רי"ד לא קשה.

¹⁶ טור יורה דעה הלכות עבודת כוכבים סימן קנג.

התוספות. והכי דייק לשון רבינו שכתב אסורה להתייחד עם **האנשים** משמע אבל עם הנשים מותרת. ולפירוש התוספות קרובה למלכות מותרת להתייחד אפילו עם האנשים כרב אידי דסבר דמירתתי מינה בין משפיות דמים בין מעריות. ועם הנשים אפילו שאינה קרובה למלכות שריא, דלעריות ליכא למיחש ולשפיות דמים נמי לא חיישינן משום דמרחמי עלה כדאמר רב אידי אשה כלי זיינה עליה. אבל עם האנשים אסורה להתייחד דאע"ג דליכא למיחש לשפיות דמים משום דכלי זיינה עליה, מכל מקום איכא למיחש משום ערוה וכדתנן לא תתייחד אשה עמהם מפני שהם חשודים על העריות. והרא"ש ז"ל כתב פירוש התוספות לבד משמע **דהכי סבירא ליה**. ותמהני על רבינו שלא כתב: 'ודעת אדוני אבי ז"ל כפירוש ר"י'. **והרי"ף השמיט כל זה. נראה שהוא מפרש כפירוש רש"י דלרב אידי כל אשה אסורה** להתייחד עם האנשים משום ערוה ולפיכך כתב (ז). המשנה כצורתה דמשמע דכל נשים שבעולם אסרו להתייחד עם הגוים וכן נראה שהוא דעת **הרמב"ם** ז"ל שגם הוא **סתם לאסור** בפרק כ"ב מהלכות איסורי ביאה (ה"ד)¹⁷ :

הב"ח¹⁸ סבור שהטור לא הביא את דעת הרא"ש, כיוון שהוא חושש לחומרה לדעת רש"י, לאסור לכל אישה להתייחד עם גויים. לגבי ייחוד בין הנשים גם הוא מתיר. אולם רבינו ירוחם כתב: "ואשה שאינה חשובה מותרת להתייחד בין הגויות, ולא חיישינן שמא יהרגו אותה- פשוט בעבודה זרה. וזהו לגרסת התו', אבל לפרש"י כל אשה אסורה להתייחד משום עריות¹⁹".

משמע שלשיטת רש"י אסור לאישה גם להתייחד עם גויות²⁰. גם הש"ך כתב על ההיתר בין הנשים: "ויש לפקפק בזה לפירוש²¹".

לסוגייתנו קיימת השלכה הלכתית נוספת: "ונראה דמ"מ איכא נפקותא דלכל הפירושים בין לרבי ירמיה בין לרב אידי יש ללמוד מכאן **דאיש מותר להתייחד עם העובדי כוכבים ומזלות אם הוא חשוב** וקרוב לשלטון דאז ליכא למיחש למידי ופשוט הוא²²".

ה. שינוי הלכה לפי שינוי הזמנים

ניתן לומר שהערכות בדבר גורלה של אישה בידי גויים, עשויות להשתנות לפי המציאות בשטח. יש בדבר להקל ולהחמיר. הרי דוגמה להחמיר:

"אישה שנחבשה ביד גוים על ידי ממון מותרת לבעלה על ידי נפשות אסורה... וכתבו המפרשים **ובזמן הזה** שידן תקפה על ישראל בעונותינו - האשה שנחבשה **אפילו על ידי ממון אסורה** לבעלה אם אשת כהן היא וכן מוכח²³". הרב מאיר שטערין תמה על המנהג של

¹⁷ בית יוסף יורה דעה סימן קנג, ד.

¹⁸ יורה דעה סימן קנג אות ד.

¹⁹ תולדות אדם וחווה נתיב כג חלק א.

²⁰ בירור הלכה לדף כב עמוד א ציון ה, סוף סעיף א.

²¹ ש"ך יורה דעה סימן קנג סעיף ד.

²² תורת חיים מסכת עבודה זרה דף כה עמוד ב.

²³ רבינו ירוחם - תולדות אדם וחווה נתיב כג חלק א.

נשים בזמנו להקל להיכנס לבתי גויים והציע לימוד זכות, המבטא את הקושי בהתמדה על שמירת ההלכות בענייננו בגלות המרה. מאלף להיווכח כיצד מצד אחד הוא מגנה מאוד את חוסר הזהירות, ומאידך מתאמץ בכל כוחו שלא לגרום להוציא אישה מבעלה:

"מאין יצא ההיתר הזה כי ישראל קדושים הם ואף על פי שאינם נביאים ומצאתי און לי ממ"ש הר"ן וה' המגיד בהיתר העמדות בהמות בפונדקאות של גוים בזמן הזה. משום דגוים בזמנינו לא חשידי על הרביעה. אדרבה מכין ועונשים עליו. הובאו בית יוסף ב"ד ס" קנ"ג. א"כ זכינו לדין דה"ה בנ"ד דגוים בזמנינו לא חשידי אונות ישראלית ... ואדרבא מכין ועונשין עליו ואם הישראלית אשת איש ישראל פשיטא דמכין ועונשין עליו. אלא אפילו בפנויה ישראלית: אם הגוי בעל אשה הוא חייב שריפה בדיניהם **ודנין אותו כבוגד באשתו ודין אשת איש. כן שמעתי בבירור גמור וידוע לי שכן דנין בלי ספק ... ובאמת זה בעיני היתר נכון מאד דמצינו למידן מדברי הר"ן והמגיד **דלא מקרי חשידי אלא כשראינו אותם שרגילים בכך ואירע כן הרבה פעמים. וגם שלא יהיה שום סכנה ועונש כלל בדבר** אבל בדבר שלא ראינו שרגילים לעשות כך בלי בוש בדבר ולא אירע כן בזמנינו הרבה פעמים לא מקרי חשידי. וכ"ש כשמכין ועונשין עליו דלא חשידי ובאמת עינינו הרואות **שלא אירע מכשול בזמנינו** ועי"כ מלאו לבם לעשות כן. שאלו ח"ו היו מכשולות מצוים בודאי היו נמנעות מאליהן או חכמי הדור היו מונעים המנהג הרע הזה... ובלאו הכי צ"ל ג"כ סברא זו **לישב המנהג שנוהגים לייחד עם הערלים בכל עת ורגע** והא קי"ל דאסור להתייחד עם הגוי דחשידי אשפיכות דמים, וחששא זו שייך ושוה באנשים כנשים. ופלא בעיני שלא התעורר רום מעכ"ת לתמוה על המנהג מטעם זה דש"ד הנוגע לאנשים כנשים ובאנשים אין פוצה פה ומצפצף כלל לאסור להם המשא ומתן המביא לידי ייחוד עם הערלים ולפמ"ש א"ש כיון דבזמנינו אין רגילין בכך ואדרבא מכין ועונשין חיוב מיתה על הרוצח לא מקרי חשידי אש"ד בזמן הזה. עם היות שבשנת תי"ח נהרג כהר"מ טריר הי"ד פה בבית הערל כידוע למכ"ת, מ"מ אקראי בעלמא הוא ואין רגילים בכך. גם הרוצח ההוא הוצרך לברוח מחמת זאת ולהמלט על נפשו זהו אשר העלתה מצודת שכלי הקצר בזה. דל ורזה. ומ"מ ראיתי ושמעתי ממו"ח הגאון ז"ל **שהיה מוחה בידיהם** ודרש על כן ברבים בתוכחת מגולה גם אנכי אחריו הזהרתי בני מדינתי מדינת בולדא ע"ז **הרבה ומנעתי אותם ע"י חרפות וקנסות ועלטה בידי שהיו נמנעים מלילך שום אשה לבית ערל בלי שומר כדינו. וכן ראוי לכל ירא אלהים לעשות עד מקום שידו מגעת**. אך אמנם מ"ש הוא ללמד זכות האין נתפשט המנהג הרע הזה ושאלו לדון את הנשים בזה כעוברי ע"ד משה ויהודית²⁴.**

יש שהביאו ראיה להקל מסוגיית שבוייה:

"האשה שנחבשה בידי עובדי כוכבים, ע"י ממון - מותרת לבעלה, ע"י נפשות - אסורה לבעלה... דמתיירא משום הפסד ממון²⁵. אם משום הפסד ממון נמנע, מחשש עונש לא כל שכן²⁶? אולם הב"ח סיכם:

²⁴ שו"ת חוות יאיר סימן סו. ה'חוות יאיר עצמו אינו מסכים לאמור, אך כותב שהציבור אינו עומד בכך. קשה לומר שהמציאות כיום היא שעונשים על עריות, בוודאי אם המעשה היה בהסכמה – או שכך ייטען.

"ובעו"ה במלכותינו זה נהגו נשי עם הארץ לעבור על דברי חכמים ואין מקפידין להפריש בין עיר ובין שדה ובין כשרים לפריצים ואף על פי שדורשין ברבים ומזהירין אותם על ככה לא יניחו מנהגם הרע ואין כח בידינו לייסרם על ככה ומהרו"ך (דרישה אות יב) כתב ותימה על המנהג שנהגו לצאת לדרך אף אם העגלון גוי בשומר קטן או קטנה עמהם והאריך בסברות ובטעמים ליישב מנהג רע **ושארי ליה מריה דנתן מכשול לפני המון עם להקל באיסור ייחוד דאורייתא** ומה יאמר הרב בשאר איסורים דאורייתא דנהגו להקל בעו"ה ואין בידינו למחות²⁷."

ו. תוקף האיסור

דעת רוב הראשונים היא שייחוד איסור עם ערווה הוא מן התורה. הרמב"ם כתב שהוא 'דברי קבלה'²⁸ ונחלקו בכוונתו. ביאת גוי היא ערווה לכל הדעות למעט דעת רבינו תם²⁹ ואולי גם לדעת בעל המאור. "אכן בעל תרומת הדשן³⁰ כותב בפשטות שאיסור ייחוד אשת איש הוא מהתורה³¹, אך ייתכן שלדעת רבינו תם ובעל המאור שביאת גוי אסורה מדרבנן, איסור הייחוד עימו הוא רק מדרבנן"³².

²⁶ שו"ת דבר יהושע חלק א סימן יב אות ז, מובא בבירור הלכה כב, א ציון ה אות ג.

²⁷ אבן העזר סימן כב אות ד.

²⁸ רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כב הלכה ב.

²⁹ הבנת הש"ך בדברי רבינו תם, סנהדרין עד, ב ד"ה והא.

³⁰ סימן רמב.

³¹ כפי שראינו גם לפי הב"ח.

³² בירור הלכה כב, א ציון ה, סוף סעיף ב.